

UREĐENJE GRANIČNIH PRIJELAZNIH MJESTA I SAOBRAĆAJA NA BOSANSKOHERCEGOVAČKOJ I CRNOGORSKOJ GRANICI 1912. GODINE

Apstrakt: *U radu je dat kraći osvrt na problematiku uređenja saobraćaja i graničnih prijelaza na bosanskohercegovačkoj i crnogorskoj granici u 1912. godini. Nakon što je na Berlinskom kongresu 1878. godine utvrđena granica između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, nastali su određeni problemi u ostvarivanju komunikacija i prijelaza između stanovništva pograničnih dijelova ovih država. Radilo se o područjima kotareva: Foča, Gacko, Bileća i Trebinje s bosanskohercegovačke strane i Pivske i Golijske kapetanije s crnogorske strane. Naime, na određenim mjestima nije bilo utvrđenih prijelaza s jedne ili s druge strane, pa je stanovništvo prelazilo na tzv. "ilegalnim" mjestima, obavljajući trgovačke i druge neophodne poslove i potrebe. To je predstavljalo određene poteškoće vlastima obiju država, jer se veća količina robe krijumčarila, odnosno nije carinjena, što je nanosilo određenu štetu ovim državama. Vlasti Bosne i Hercegovine i Crne Gore su bile voljne urediti odnose na granici, uspostavom više zvaničnih prijelaznih mesta, te utvrđenom procedurom praćenja putnika i carinjenja robe. U 1912. godini, taj postupak je bio aktualan, što potvrđuje međusobna korespondencija između zvaničnih organa vlasti dviju država. U radu se na osnovu nekoliko dokumenata pokušalo ukazati na pokušaje uređenja saobraćaja i davanja povlastica stanovnicima na ovoj granici od strane država Crne Gore i Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine, Ministarstvo unutrašnjih djela Crne Gore, kapetanija Pivska i Golijska, kotari: Gacko, Foča, Bileća i Trebinje.*

DEVELOPMENT OF BORDER CROSSINGS AND TRAFFIC IN BOSNIA-HERZEGOVINA AND MONTENEGRIN BORDER 1912.

Abstract: *The paper gives a brief overview of the problem of traffic regulation and border crossings on the Bosnia and Herzegovina and Montenegro border in 1912. After the border between Montenegro and Bosnia and Herzegovina was established at the Berlin Congress in 1878, certain problems were created in*

the realization of communications and the transition between the population of the border parts of this state. It was the area of the districts: Foca, Gacko, Bileca and Trebinje from the Bosnian side and the Pivka and Golija Captains from the Montenegrin side. Namely, in certain places there were no transitions from one side or the other, so the population went to the so-called. "Illegal" places, performing trade and other necessary jobs and needs. This represented some difficulties for the authorities of both countries, because many goods were smuggled, or not cleared, which caused some damage to these countries. The authorities of Bosnia and Herzegovina and Montenegro were willing to regulate border relations, the establishment of several official crossing points, and the established procedure for monitoring passengers and clearance of goods. In 1912, this procedure was up-to-date, as confirmed by the mutual correlation between the official authorities of these states. In this paper, on the basis of several documents, attempts were made to point out attempts to regulate traffic and grant privileges to citizens on this border by the states of Montenegro and Bosnia and Herzegovina.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Montenegro, The State Government of Bosnia and Herzegovina, Ministry of Interior of Montenegro, Captain Pivska and Golijska, the districts: Gacko, Foca, Bileca and Trebinje.*

Uvod

Berlinskim kongresom 1878. godine utvrđene su granice državama na Balkanu. Bosna i Hercegovina je ostala u granicama Bosanskog vilajeta, dok je Crna Gora teritorijalno značajno proširena na uštrb posrnulog Osmanskog carstva.¹ Teritorijalno proširenje Crne Gore imalo je uticaja na brojna iseljavanja bošnjačkog (muslimanskog) stanovništva na teritoriju Osmanskog carstva. Odlukama Berlinskog kongresa granica Crne Gore i Bosne i Hercegovine je bila utvrđena i na istoj nije bilo izraženih problema, u smislu spornih tačaka, na koje su pretendovale jedna ili druga država. No, ono što je po stanovništvo pograničnih dijelova ove dvije države predstavljalo problem, jeste slaba saobraćajna komunikacija i mali broj graničnih prijelaza, što je otežavalo trgovinu, ali i sve druge vrste komunikacija među stanovništvom pograničnih područja ovih država. Stoga su vlasti, otvaranjem novih graničnih prijelaza, pokušale olakšati komunikaciju između stanovništva pograničnih mjesta. U rješavanju ovog problema bile su uključene državne institucije objiju država, koje su dale prijedloge i izdale naredbe oko uređenja saobraćaja i davanja povlastica stanovništvu na bosanskohercegovačko-crnogorskoj granici, te utvrđivanju graničnih prijelaza s jedne i s druge strane. Ova problematika

---

1 Odlukama Berlinskog kongresa Crna Gora je dobila: Nikšić, Spuž, Žabljak na Skadarskom jezeru, Podgoricu, Kolašin, Bar, prvobitno Plav i Gusinje, ali nakon pružanja otpora Plavljanja i Gusinjana, umjesto Plava i Gusinja dobila je Ulcinj sa Zabojanom. Mustafa Memić, *Bošnjaci (Muslimani) Crne Gore*, Podgorica 2002, 268.

je bila aktuelna u 1912. godini, neposredno pred balkanske ratove. Sliku navedenog problema daje nam dostupna dokumentacija i prepisaka između zajedničkog Zemaljskog ministarstva finansija Bosne i Hercegovine, Ministarstva unutrašnjih djela Crne Gore i Oblasne uprave Nikšić.

Uređenje saobraćaja i utvrđivanje prijelaznih mjesta na granici između Bosne i Hercegovine i Crne Gore

Austrougarska vlast u Bosni i Hercegovini je težila uređenju svih oblasti života, pa tako i u uređenju odnosa sa susjedima. To se posebno odnosilo na uređenje granica sa Srbijom i Crnom Gorom. Prema raspoloživim podacima sa Srbijom je urađeno razgraničenje 1902. godine, dok su sa Crnom Gorom granice uređene Berlinskim kongresom i te su se granice poštovala od strane obiju država. Međutim, na bosanskohercegovačko-crnogorskoj granici postojali su određeni problemi oko uređenja saobraćaja i utvrđivanja graničnih prijelaza s jedne i s druge strane granice. Granica se često od strane stanovništva prelazila ilegalno, trgujući tako i obavljajući druge poslove mimo znanja nadležnih državnih organa. Stoga su Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine i vlasti Crne Gore bile zainteresirane za rješavanje ovog problema, a kako bi olakšali život pograničnom stanovništvu obiju država. U skladu s time Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine je donijela *Naredbu*², da se stanovništvu pograničnih crnogorskih kapetanija Golija i Piva daju povlastice radi jednostavnijeg saobraćaja sa bosanskohercegovačkim kotarevima Gacko, Bileća i Trebinje.³ Bosanskohercegovačka vlast je naznačene povlastice dala privremeno i ukoliko se iste ne bi poštovala mogle su se opozvati. Navedene povlastice za pogranične crnogorske kapetanije Goliju i Pivu, koje je Zemaljska vlada predložila trebala je odobriti i crnogorska vlast, pod uslovom da se ista prava odobre pograničnom stanovništvu na bosanskohercegovačkoj strani u kotarevima Gacko, Bileća i Trebinje.⁴ Od strane Zajedničkog ministarstva finansija za Bosnu i Hercegovinu putem verbalne note traženo je da Vlada Crne Gore izda istovjetno odobrenje, odnosno *Naredbu* koja bi podrazumijevala potpunu uzajamnost u pravima stanovništva s jedne i s druge strane granice ovih država.⁵

Crnogorska vlast je rješavanje navedenog pitanja smatrala važnim, što potvrđuje uključivanje i prepiska između upravitelja Oblasne uprave Nikšić, vojvode S. Vukotića i ministra Unutrašnjih djela Crne Gore, Jovana S. Plamenca. Naime, u vezi rješavanja navedenog pitanja Ministarstvo unutrašnjih djela Crne Gore je donijelo 8. augusta 1912. godine *Prijedlog Naredbe* br. 53/8, koju je uputilo

2 Državni arhiv Crne Gore (dalje: DACG), fond: Ministarstvo unutrašnjih djela (dalje: MUD), dok. br. 2355/1, *Naredba* je donesena 8. juna 1912, pod br. 53/8.

3 DACG, MUD, dok. br. 2355/1, *Verbalna nota od 15. jula 1912. upućena od strane Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine Ministarstvu unutrašnjih djela Crne Gore.*

4 *Isto.*

5 *Isto.*

Oblasnoj upravi Nikšić. Navedena *Naredba* je sadržavala odredbe kojima su se uređivali saobraćajni odnosi između pograničnog stanovništva Crne Gore i Bosne i Hercegovine u kotarevima Gacko, Bileća i Trebinje sa crnogorskim kapetanijama Piva i Golija. Po osnovu toga, upravitelj Oblasne uprave Nikšić, nakon što je dobio navedenu *Naredbu*, sastavio je *Izveštaj* kojim je izražavao svoj stav prema navedenom pitanju. *Izveštaj* je proslijedio ministru unutrašnjih djela, Jovanu S. Plamencu, pri čemu ga izvještava da u prijedlogu *Naredbe* od strane ministra, kao ni u verbalnoj noti od strane Zemaljske vlade u Sarajevu nije obuhvaćeno uređenje odnosa sa kotarom Foča na bosanskohercegovačkoj strani. Iz tih razloga, upravitelj, vojvoda S. Vukotić, je imao potrebu da skrene pažnju ministru Plamencu na tu okolnost i potrebu, dajući prijedlog da se i za pomenuti kotar Foča učine povlastice, kao i za ostale navedene kotare duž bosanskohercegovačke granice.⁶ Od kakve je važnosti i potrebe otvaranje saobraćaja i sa kotarom Foča, Oblasna uprava je istakla u svom detaljnom *Izveštaju*⁷ koji je uputila ministru Unutrašnjih djela Crne Gore, Jovanu S. Plamencu. O pojedinostima, vezanim za uređenje saobraćaja sa kotarom Foča Oblasna uprava Nikšić je pisala i u narednom *Izveštaju* od 14. juna⁸, kojeg je također prosljedila ministru unutrašnjih djela Crne Gore. U navedenim izvještajima je detaljno izneseno šta je potrebno po navedenom pitanju uraditi. Između ostalog predloženo je slijedeće: “kao što je poznato ministru Plamencu, Pivska planina je udaljena 24 ure od varoši Nikšića, a od Bezuja najbližeg sela od 6 do 12 ura. Usljed čega stanovništvo iste kapetanije ima problema izlažući se velikim troškovima i vremenu, što svoje domaće proizvode mora nositi po udaljenim mjestima-pazarima, kao i nabavljati i najnužnije živežne namirnice. Od granice Crne Gore mjesto Šćepan Polje je udaljeno od Foče samo 4 ure te bi se uređenjem saobraćaja na ovom području znatno pomoglo i olakšalo stanovništvu pograničnih crnogorskih kapetanija”.⁹ Kako je Oblasna uprava Nikšić bila najneposrednije vezana za pogranično područje sa Bosnom i Hercegovinom, ista se bavila uređenjem pograničnog saobraćaja na ovom području duž bosanskohercegovačke i crnogorske granice. U tom pogledu od strane ove Oblasne uprave upućen je Ministarstvu unutrašnjih djela Crne Gore prijedlog rješenja ovog problema. Navedeni prijedlog po kotarevima je bio slijedeći:

Za kotar Fočanski

Da se sa crnogorske strane odredi prijelazno mjesto za kotar Foča, a da to mjesto bude Šćepan Polje. Po stavu Oblasne uprave Nikšić, radilo se o opravdanom

---

6 DACG, MUD, dok. br. 2234, *Odgovor oblasnog upravitelja Oblasne uprave Nikšić, vojvode S. Vukotića Ministru unutrašnjih djela Crne Gore, a u vezi Naredbe o uređenju saobraćaja i prijelaznih mjesta na granici Crne Gore i Bosne i Hercegovine.*

7 DACG, MUD, dok. br. 2234, *Izveštaj Oblasne uprave Nikšić*, br. 1754 (tačka 4), od 7. juna 1912. godine.

8 DACG; MUD, dok. br. 2234, *Izveštaj Oblasne uprave Nikšić*, br. 1854, od 14. juna 1912. godine.

9 DACG, MUD, dok. br. 2234, *Izveštaj Oblasne uprave Nikšić*, br. 1845, od 14. juna 1912. godine.

i realnom rješenju, ali i o potrebi stanovništva s jedne i s druge strane granice. Dalje je istaknuto, da se s druge strane rijeke Tare, gdje putnici prelaze granicu, nalazi jedna stražarnica u kojoj se može vršiti pregled putnika i njihove robe. Mjesto se zove "Hum" i u njemu su sve "turske kuće".¹⁰ Na "Crkvičkom Polju" mjestu koje je bilo udaljeno od Šćepan Polja dvije ure postoji malo mjesto, crnogorsko, gdje se ranije obavljali carinski poslovi. Stoga je oblasni upravitelj, vojvoda S. Vukotić, bio prijedloga da se s toga mjesta, odnosno-carina premjesti na Šćepan Polje. Na taj način, putnici bi dobili propusnicu kako bi mogli nesmetano prelaziti granicu s jedne i s druge strane. Kako bi se stvari uredile po propisima, predloženo je da se na ovom mjestu postavi jedan sposoban policijski službenik-carinik. Pomenuti carinik bi uz pripomoć žandara vodio strogi nadzor o svim prelascima te izvještavao po osnovu toga nadležne kapetanije Pivsku i Golijsku, kao i Oblasnu upravu Nikšić. Isto tako, predloženo je da kapetani navedenih kapetanija, kao i mjesna policijska vlast trebaju izdavati propusnice, svim putnicima, koji prelaze za kotar Fočanski. Što se tiče finansijskih poslova, predloženo je da zaduženi carinik iste treba obavljati kao i dosada preko carinarnice na Žabljaku. Po mišljenju upravnika vojvode S. Vukotića, kada bi se ovaj prijedlog usvojio, država ne bi imala nikakvih većih troškova, nego naprotiv, imali bi više prihoda, pošto bi se mnogo manje kontrabande vršilo i štete krivotvorenjem nanosilo državi.¹¹

Za kotar Gatački

Za ovaj kotar, prijedlog je išao da se sa crnogorske strane odredi prijelazno mjesto Ravno, koje je prema Jaseniku na bosanskohercegovačkoj strani udaljeno od crnogorske granice 20 minuta, počem su i bosanskohercegovačke vlasti odredile Jasenik s njihove strane kao prijelazno mjesto. Ravno je moglo služiti za sav sjeverni dio Nikšićke oblasti, kao glavno mjesto za saobraćaj sa kotarom Gatačkim. Naročito ovo prijelazno mjesto je moglo koristiti svoj kapetaniji župe Pivske te tri sela kapetanije Planinske: Beljuina, Borkovićima i Dubljevićima, ali i ostalim putnicima iz dotičnih kapetanija. Prijelazno mjesto Ravno koristile bi i pojedine osobe koje vode trgovinu i kirdžije koje nabavljaju robu iz Gacka, piće i druge stvari radi preprodaje. Skoro sva ta roba i ostale stvari prenosile su se preko Ravnog, i to bez carinjenja, sve kontrabandom, što je na štetu države, a da o tome niko nije vodio računa, jer nema nikoga da na ove stvari pazi, a naši se rijetko koji sjeti kad što nabavi da prijave crnogorskim vlastima radi carinjenja. Kao i kod Šćepan Polja, tako i za prijelazno mjesto Ravno dat je prijedlog da se odredi jedan carinik i jedan policijski žandarm, koji bi vršili pregled i vidiranje propusnica. Pošto je Ravno u kapetaniji Golijskoj i udaljeno od kancelarije kapetanskog suda na Bobotovu Groblju 5 ura, nezgodno bi bilo putnicima, koji prelaze preko Ravnoga tražiti propusnice. Stoga je upravnik Oblasne uprave Nikšić, mišljenja da

¹⁰ Radilo se o kućama (domaćinstvima) Bošnjaka, koji su u crnogorskoj zvaničnoj terminologiji tog vremena nazivani „Turcima“.

¹¹ DACG, MUD, dok. 2234.

propusnice izdaje kapetan kapetanije župe Pivske, počem svi putnici tuda moraju prolaziti. Pomenuti carinik, finansijske dužnosti izvršavaće i putem prihoda od carine pokrivati sve neophodne troškove za održavanje ovoga prijelaza.¹²

Za kotar Bilečki

Kada je riječ o uređenju graničnog saobraćaja i prijelaznih mjesta na području kotara Bileća, od strane Zemaljske vlade iz Sarajeva predložen je granični prijelaz prema Donjoj Vrbici u kotaru Bileća. Crnogorske vlasti su predložile prijelazno mjesto kod Gornje Vrbice, koje je udaljeno od Donje Vrbice svega pet minuta. Ovo nije bio jedini prijelaz u ovom kotaru. Međutim, istaknuto je da navedeni prijelaz odgovara i jednoj i drugoj strani, te da se isti može jednostavno kontrolisati. Drugi prijelaz u ovom kotaru bi bio u Vučkovu Polju. Istaknuto je da se putnici sa strane Crne Gore mogu prijavljivati u postaji kasarne Bileća, koja je udaljena od Vučkova Polja svega jednu uru. Prednost je bila ta što se u Gornjoj Vrbici pregled i vidarenje propusnica mogu vršiti pogranični policijski žandari, a u isto vrijeme su mogli da obavljaju dužnost finansijskog žandarma, uz obavezu da o svemu obavještavaju kapetana kapetanije Oputno Rudinske. Preglede i vidarenje propusnica za putnike preko Vučkova Polja, kao i za carinske poslove trebao je da vrši pomenuti kapetan, pošto je to i ranije vršio. Kako za Vučkovo Polje, tako i za Gornju Vrbicu, odobrenja bi mogla izdavati kapetani kao i mjesna pogranična vlast.

Za kotar Trebinjski

Za ovaj kotar bilo je predviđeno da se prema predloženim mjestima od strane bosanskohercegovačkih vlasti, odredi prijelaz u Klobuku i Arandelovu. Sa crnogorske strane bilo je predviđeno da se odredi prijelazno mjesto Parež, koje se nalazilo na jugozapadnoj strani od Kosijereva, a udaljeno je od Klobuka jednu uru, a od Arandelova 2 ½ ure. Okružni upravnik, vojvoda S. Vukotić, je smatrao da je Parež najpogodnije mjesto za prelazak crnogorskih stanovnika u kotar Trebinje, pošto se nalazilo na sredini pogranične linije. Pregled i vidarenje propusnica imao bi izvršavati policijski žandarm, a u isto vrijeme vršio bi i dužnost finansijskog žandarma, te bi o svemu podnosio izvještaj kapetanu crnogorske kapetanije. Pored navedenih prijelaza, crnogorske vlasti su tražile da se zatvore svi drugi prijelazi, i putnici upućuju isključivo na navedene prijelaze. Na taj način, iskontrolisali bi se svi putnici, te izvršila njihova obaveza prema carini, što bi išlo u prilog državi. Insistiralo se na zaustavljanju svih nelegalnih prijelaza te da se počinioci pristupa sankcionišu. Isto tako, predlagano je da ministar unutrašnjih djela izda *Naredbu*, kojom bi se odštampane propusnice, koje bi obavezno pokazivale prilikom prelaska na navedenim propusnim mjestima. Pored toga, bilo je predviđeno određivanje takse za sve koji su prelazili na ovom graničnom prijelazu. Na taj način bi se pokrivali svi troškovi koji su bili neophodni za održavanje carinskih prijelaza, čime

---

12 *Isto.*

se državna uprava ne bi dodatno opterećivala. Navedeni prijedlog je bio upućen ministru Ministarstva unutrašnjih djela, gosp. Jovanu S. Plamencu, na uvid 27. juna 1912. godine. Ovaj dokument je bio potpisan od strane oblasnog upravitelja oblasti Nikšić, vojvode S. Vukotića.¹³

Za uređenje odnosa na granici Bosne i Hercegovine i Crne Gore u kotarevima Gacko, Bileća i Trebinje, bio je od strane crnogorske vlasti sačinjen poseban *Prijedlog Naredbe*, kojim su se uređivale pojedinosti u oblasti saobraćaja na granici Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Navedeni *Prijedlog* je imao više članova, kojima se bliže uređivala navedena problematika. Istima se obavezuju kapetanije s crnogorske i kotarevi s bosanskohercegovačke strane, da urede odnose i omoguće pograničnom stanovništvu da nabavlja potrebštine i proizvode na jednoj i na drugoj strani koje su im neophodne za život. Radilo se o bosanskohercegovačkim kotarevima Trebinje, Gacko, Bileća i Foča, te kapetanijama Pivskoj i Planinskoj na crnogorskoj strani. Pored uređenja trgovinskih odnosa, ovim *Prijedlogom* su se uređivali i uslovi liječenja sa područja Pivske i Planinske kapetanije u bolnici u Gacku. Tako je utvrđeno da se u gatačku bolnicu neće primati pacijenti sa crnogorskog područja na liječenje bez prethodne dozvole bosanskohercegovačke vlade. Zato ljekari iz pomenutih kapetanija i kotarski ljekari dužni su poštovati navedeni *Prijedlog Naredbe*. Samo u o hitnim slučajevima mogu se preuzimati pacijenti na liječenje bez prethodne saglasnosti.¹⁴ Isto tako, bila je utvrđena forma same propusnice, u smislu kako izgleda, kakve podatke sadrži, za koje vrijeme propusni list važi, te koliko dana neko može provesti u navedenoj kapetaniji ili kotaru i za koju kapetaniju ili kotar vrijedi navedeni propusni list. Boravak u jednoj kapetaniji ili kotaru ne može biti duži od deset dana, izuzmulu se neke nepredviđene okolnosti (bolest, vremenske nepogode i slično). Također je *Prijedlogom Naredbe* bio utvrđen pregled i vidiranje propusnica. Sa bosanskohercegovačke strane te poslove će vršiti oružničke postaje na prijelaznim mjestima u Kazanima, Jaseniku, Donjoj Vrbici, Klobucima i Humu, a u Aranđelovu finansijsko odjeljenje Džanbegovina, koje će u dato vrijeme voditi knjigu o putnicima. S crnogorske strane vršiće taj posao drugi zvanični organi, kako je to i u tačkama ove naredbe istaknuto.¹⁵

U navedenoj *Naredbi* utvrđeno je da su vlasti i jedne i druge države dužni da vode kontrolu o prolaznicima i da paze na pogranični saobraćaj. Za tu svrhu propisace se naročite knjige o putnicima u koje će se zavoditi pod tekućim brojem (notirati) propusnice, koje se opet pri polasku i povratku moraju vidirati. Za one putnike kojima je rok od deset dana istekao, a nisu se pri povratku prijavili, vlasti su dužne učiniti prijavu nadležnom plemenskom kapetanu, odnosno nadležnoj kotarskoj vlasti, koje će takvim putnicima u buduće zabraniti prelazak, odnosno neće im izdati putnu propusnicu.¹⁶

13 DACG, MUD, dok. 2234.

14 DACG, MUD, dok. 2355/1, *Prijedlog Naredbe o uređenju saobraćaja i prijelaznih mjesta na bosanskohercegovačkoj i crnogorskoj granici*.

15 *Isto*.

16 *Isto*.

Ovim *Prijedlogom Naredbe* je utvrđeno i prijelazno mjesto Šćepan Polje s crnogorske, a s bosanskohercegovačke Hum. Vidiranje propusnica na Šćepan Polju vršili bi kapetani Pivske i Planinske kapetanije, a s bosanskohercegovačke strane to bi vršila vlast u Humu.¹⁷

Za kapetanijsku župu Pivsku i Golijsku, za prijelazno mjesto s crnogorske strane određuje se Ravno a sa bosanskohercegovačke određuje se Jasenice. Za ova prijelazna mjesta propusnice izdaju kapetani Pivske župe, a vidarenje i pregled vrši obezbjeđenje i vlast na Ravnom. Za prijelazno mjesto prema Kazanima, kao prijelazno mjesto s crnogorske strane određuje se Bobotovo Groblje. Pregled i vidiranje propusnica na ovom mjestu vrše kapetani i vlasti kapetanije Golijske.¹⁸

Prijelazno mjesto s crnogorske strane je bila Gornja Vrbica, a sa bosanskohercegovačke Donja Vrbica. Drugo prijelazno mjesto je Vučkovo Polje blizu Pilatovaca prema Bileći. Za navedena prijelazna mjesta propusnice je planirano da izdaju kapetani i organi Oputno Rudinske kapetanije, a s bosanskohercegovačke strane to bi vršila vlast navedenih bosanskohercegovačkih mjesta. I na prijelaznom mjestu Klobuk utvrđeno je na isti način prijelaz sa jedne, odnosno crnogorske i bosanskohercegovačke strane. Vjerovalo se da bi na ovaj način značajno bili uređeni odnosi na crnogorsko-bosanskohercegovačkoj granici, što bi olakšao prijelaz stanovništva s jednog područja na drugo, ali i države bi ovim uređenjem imale međusobno bolje uređene odnose.¹⁹

Na navedeni *Prijedlog Naredbe* od strane oblasnog upravitelja Upravne oblasti Nikšić, bilo je određenih primjedaba, koje su u pisanoj formi naznačene Ministru unutrašnjih djela, Jovanu S. Plamencu. Te primjedbe su se odnosile na sljedeće:

1. Da se u naslovu *Prijedloga Naredbe* iza riječi “kotare” stavi: fočanskog, gatačkog, bilečkog i trebinjskog kotara.

2. Da se u čl. 1 doda: “stanovnicima iz pomenutih kotara obezbjeđuje se slobodan prelazak i za varoš Nikšić i manastir Ostrog, kao i našim putnicima, koji bi imali radi gornje svrhe poći u navedene kotare, pa i ako ne pripadaju gore rečenim kapetanjama”.

3. Da se čl. 4 u nekoliko izmijenjen i da glasi:” Pregled i vidarenje propusnica sa bosanskohercegovačke strane vršiće oružničke postaje na prijelaznim mjestima u: Humu, Jasniku, Kazancima, (Brljevu), Gornjoj Vrbici, Bileći, Klobucima i Arandelovu”.

4. Da se u čl. 5 iza ponovljnog slova doda” koji putnik prijeđe granicu i povrati se na drugim mjestima, osim određenim, da se kazni u novcu do 50 perpera globe, ukoliko to u buduće drugi ne bi radili”.

5. Da se u čl. 6 tačka III promijeni i da glasi:” Prijelazno mjesto s naše strane je Gornja Vrbica, a s bosanskohercegovačke Donja Vrbica. Pregled i vidarenje propusnica vršiće određene vlasti u Gornjoj Vrbici i kapetan kapetanije

---

17 Isto.

18 Isto.

19 Isto.

Putno-Rudainske izdavaće propusnice. Drugo prelazno mjesto određuje se s crnogorske strane Vukovo Polje na granici s Pilatovaca prema Bileći. Izdavanje propusnica, pregled i vidarenje vršiće kapetan pomenute kapetanije. Sa strane bosanskohercegovačke taj posao vršiće oružnička postaja u Bileći.

6. Da se u IV tački čl. 6 u potvrdnoj riječi izbriše riječ “ili” i stavi “i”. Da se propusni listovi opreme tako sa markama umjesto 05 sa 20 perpera. Prema navedenom, kapetanije su dobro raspoređene jedna prena drugoj s obje strane granice.²⁰

Ovo su bile primjedbe u vezi *Prijedloga Naredbe* Ministarstva unutrašnjih djela Crne Gore oko uređenja granice sa Bosnom i Hercegovinom. Ove primjedbe su upućene od strane oblasnog upravitelja, vojvode S. Vukotića iz Nikšića 22. augusta 1912. godine.²¹

I sa bosanskohercegovačke strane dat je Prijedlog o regulisanju pograničnog saobraćaja i utvrđivanja prijelaznih mjesta na granici sa Crnom Gorom u pograničnim kotarevima Gacko, Bileća i Trebinje. Predloženo je da se crnogorskim pograničnim žiteljima da prijelaz preko granice u navedenim kotarevima, a vezano za nesmetanu trgovinu kao i traženje liječničke pomoći, kao i drugih potreba stanovništva. S bosanskohercegovačke strane utvrđeno je da crnogorski građani mogu granicu prelaziti isključivo sa propisanim propusnicama i to, na sljedećim prijelaznim mjestima: kotar Gacko kod Kazanaca i Jasenika, kotar Bileća kod Donje Vrbice i kotar Trebinje prijelaz Klobuk (na ovom prijelazu bez saobraćaja sa robom) i kod Arhandelova. Navedenim propusnicama dato je pravo njihovim vlasnicima da samo mogu prolaziti s propusnicama kod naznačenih kotareva (Gacko, Bileća i Trebinje). U navedenim propusnicama treba biti naznačeno za koje se kotareve odnose propusnice i koje je to vrijeme prelaska granice.²²

Isto tako, naznačeno je da se pregled i vidiranje propusnica može vršiti u rečenim prijelaznim stanicama tj. u Kazancima, Jaseniku, Donjoj Vrbici i Klobucima po tamošnjim oružničkim postajama, a u Arhandelovu po Finansijskom odjeljenju Džanbegovina, koji će također morati voditi knjigu o putnicima. Navedenim oružničkim, odnosno finansijskim postajama dužnost je da vode kontrolu o strancima i da paze na pogranični saobraćaj. Oni su bili dužni upisati sve putnike u knjigu o putnicima, zavezati sve propusnice, koje se pri dolasku i polasku moraju vidirati i saopštiti Kotarskom uredu i Zapovjedništvu vojničke postaje u Avtovcu dotično zapovjedništvima tvrđava u Bileći i Trebinju, na način da se upiše ime putnika koji se nakon što je istekao rok od pet dana, nije na povratku pojavio. Takvi će putnici u buduće izgubiti prijelaznu povlasticu.²³

20 DACG, MUD, dok. br. 2355/3, *Primjedbe upravitelja Oblasne uprave Nikšić vojvode S. Vukotić na Prijedlog Naredbe o uređenju saobraćaja i prijelaznih mjesta na bosanskohercegovačkoj i crnogorskoj granici.*

21 *Isto.*

22 DACG, MUD, dok. br. 2355/4, *Naredba o regulisanju saobraćaja i utvrđivanju prijelaznih mjesta na bosanskohercegovačkoj i crnogorskoj granici od strane Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine.*

23 *Isto.*

Dozvola od Zemaljske vlade radi primanja bolesnih Crnogoraca u Kotarskoj bolnici u Gacku nije potrebna. Od predujma četrnaestodnevnog bolničkog troška moći će se odustati u slučajevima kada je bolest takve prirode, da je potrebna hitna bolnička njega. Utvrđeno je da navedene saobraćajne povlastice stupaju odmah na snagu i biće valjane sve do eventualnog djelimičnog ili posvemašnjeg opoziva.²⁴

Ministarstvo unutrašnjih djela Crne Gore je 22. augusta 1912. godine uputilo dopis Oblasnoj upravi Nikšić, kako bi se ista odredila prema prijedlogu *Naredbe* o uređenju pograničnog saobraćaja između crnogorskih graničnih kapetanija i bosanskohercegovačkih kotare. Ovim dopisom data je obaveza Oblasnoj upravi Nikšić, da navedeni prijedlog *Naredbe* prostudira i dade svoje primjedbe, naročito ukoliko bi se ticalo geografskog položaja, tj. da li su dobro raspoređene kapetanije prema kotarevima i prilazna mjesta jedna prema drugima, kao i druge primjedbe. Oblasna uprava je uzela u obavezi da što prije završi navedeni posao, i predložiti Ministarstvu unutrašnjih djela svoje viđenje rješenja ovog probelma. Oblasna je uprava obavijestila Ministarstvo unutrašnjih djela 22. augusta 1912. da je spremna sprovesti *Naredbu* ovog Ministarstva br. 5818. U potpisu navedenog odgovora potpisan je u ime Oblasne uprave Nikšić, oblasni upravnik, vojvoda S. Vukotić.²⁵

Umjesto zaključka

Evidentno je iz navedenih dokumenata da su bosanskohercegovačke vlasti, kao i crnogorske bile voljne navedeno pitanje koje se odnosilo na uređenje međusobnog pograničnog saobraćaja i utvrđivanja prijelaznih mjesta na granici, riješiti na zadovoljstvo stanovnika ovih krajeva, ali i navedenih država. Na ovaj način, znatno je olakšano komuciranje među stanovništvom pograničnih mjesta. Navedena *Naredba*, kao i drugi akti doneseni su u predvečerje balkanskih ratova, pa nije jasno koliko je njihova primjena iz navedenih razloga u potpunosti zaživjela. Sa izbijanjem balkanskih ratova, granice su postale veoma osjetljiva područja, države su se trudile da iskontrolišu prilike na granici. No, ono što je evidentno jeste da je u vrijeme balkanskih ratova bilo ilegalnih prelazaka, pa čak i uključivanja u vojne formacije, posebno pravoslavnog stanovništva sa ovog područja na stranu Srbije i Crne Gore. Bošnjačko (muslimansko) stanovništvo je bilo uznemireno i uplašeno zbog događaja vezanih za balkanske ratove, posebno je to bilo izraženo kod pograničnih mjesta, jer je došlo do pomjeranja znatnog broja muslimanskog stanovništva sa područja koje su osvojile savezničke balkanske države u balkanskim ratovima. U tom vremenu bio je evidentan proces povratka bošnjačkih muhadžira koji su u vrijeme austrougarske uprave iselili iz Bosne i Hercegovine na područja

---

24 *Isto.*

25 DACG, MUD, dok. br. 2355/5, *Ministarstvo unutrašnjih djela Crne Gore je uputilo dopis br. 6386 od 11. 8. 1912. godine Oblasnoj upravi Nikšić da prošudira Naredbu Zemaljske vlade Bosne i Hercegovine i da svoj sud o istoj.*

Osmanskog carstva. Sve će to u određenoj mjeri otežavati prilike na granici, pa i prilike na granici Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

Summary

It is evident from the above documents that the Bosnian authorities, as well as the Montenegrin ones, were willing to raise the issue of the regulation of cross-border traffic and the establishment of crossing points at the border, to solve the satisfaction of the inhabitants of these regions, but also of the aforementioned states. In this way, communication among the population of the border posts is considerably facilitated. The aforementioned Order, as well as other acts, were adopted on the eve of the Balkan wars, so it is not clear how much their application for the aforementioned reasons has fully come to life. With the outbreak of Balkan wars, the borders became very sensitive areas, the states were trying to control the opportunities at the border. But what is evident is that during the Balkan wars there were illegal crossings and even involvement in military formations, especially the Orthodox population from this area on the side of Serbia and Montenegro. The Bosniak (Muslim) population was upset and frightened by the events related to the Balkan wars, especially in the border areas, as a considerable number of Muslim populations moved from areas that were won by allied Balkan states in the Balkan wars. At that time, the process of returning the Bosniak mujahad who was evicted from Bosnia and Herzegovina to the areas of the Ottoman Empire was evident during that time. All this will, to a certain extent, impair the opportunities at the border, as well as the opportunities at the border of Bosnia and Herzegovina and Montenegro.